

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора,
Шапран Ольги Іллівни на дисертацію
Лук'янчук Мар'яни Василівни
«Підготовка майбутніх учителів до формування творчих здібностей
молодших школярів у процесі навчання грамоти»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із
спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Сьогодні, в умовах величезних змін у соціальному, економічному й політичному житті України, постала проблема радикальної перебудови освітнього процесу, метою якого стає формування конкурентно-здібної, творчої особистості. Для сучасної стратегії розвитку нової української школи характерне зростання уваги до особистості школяра, максимального розкриття його обдарувань, що забезпечує пріоритетність розвитку творчих рис. Сучасна соціальна ситуація загострила специфічні проблеми, які стоять перед системою освіти в галузі культивування творчості як масового явища, що пов'язане з глобальною необхідністю підвищення творчого потенціалу суспільства. Це є закономірним, бо розкриваючи нахили й задатки дітей у школі, вчителі розвивають їх до критичного аналізу й об'єктивного оцінювання різних явищ і фактів, до творчих пошуків і надбань, до оригінального розв'язання проблем, забезпечують оптимальні умови для самореалізації особистості школярів.

Розвиток творчих здібностей і талантів учнів у школі необхідно розпочинати вже з початкових класів, бо це надає більше шансів на їх розкриття. Ось чому варто звертати велику увагу освітньому процесу початкової школи й підготовці майбутніх учителів молодших класів до розвитку творчих здібностей дітей. Із огляду на це, проблема підготовки майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти є актуальною і потребує сучасного науково-практичного розв'язання.

Дослідження Мар'яни Василівни Лук'янчук виконано в контексті досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та є складовою комплексної теми «Реалізація філософії людиноцентризму в сучасній

національній освіті» (номер державної реєстрації 0113U002224), а також відповідно до теми науково-дослідницької роботи кафедри теорії і методики викладання шкільних предметів Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти «Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти» (державний реєстраційний номер 0110U000023).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 27 грудня 2013 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Метою дослідження дисертантка обрала розробку, теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку моделі підготовки майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти.

Відповідно до мети дисертаційної роботи було визначено п'ять завдань, для реалізації яких автором проаналізовано велику кількість психолого-педагогічних джерел – 232 найменування, із них 15 – іноземною мовою.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження адекватні меті та завданням роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків дослідження обумовлені застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку (*теоретичних, емпіричних, статистичних*).

Найбільш суттєвими результатами дисертації вважаємо розробку, теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти відповідно до концепції Нової української школи; визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у створенні й упровадженні в практику підготовки майбутніх учителів початкової школи

діагностичного інструментарію та науково-методичного забезпечення, що включає вибірккову навчальну дисципліну «Творчі здібності молодших школярів у процесі навчання грамоти» та навчально-методичні рекомендації для викладачів щодо особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти.

Результати дослідження апробовано на 5 міжнародних та 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях і відображено в 12 публікаціях автора, з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 2 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 6 статей – у наукових працях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Дисертаційне дослідження Мар'яни Василівни Лук'янчук відрізняється цілісністю. Результати дослідження обраної теми можна вважати достатньо обґрунтованими, оскільки вони базуються на положеннях сучасної педагогіки, апробовані на базі педагогічних факультетів у трьох закладах вищої освіти: Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-28/01/1533 від 23.05.2018 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/34 від 25.05.2018 р.), Луцького педагогічного коледжу (довідка про впровадження № 225 від 22.05.2018 р.).

У вступі аргументовано актуальність і значущість теми дисертації, визначено науково-категоріальний апарат дослідження: мета і завдання, об'єкт і предмет, методи, наукова новизна та практичне значення, зазначено особистий внесок дисертанта, апробацію та упровадження результатів, структуру й обсяг дисертації. У вступі коректно висвітлено всі позиції науково-категоріального апарату дослідження.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні засади підготовки учителя початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти»** здійснено структурно-компонентний аналіз поняття «творчі здібності» в контексті компетентнісного підходу до підготовки фахівця;

розглянуто формування творчих здібностей молодших школярів згідно концепції Нової української школи, складові та види грамоти в структурі готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів.

Дисертанткою на основі ґрунтовного аналізу психолого-педагогічної літератури й сутності понять «творчість», «творчі здібності», «креативність» виділено найбільш суттєві ознаки творчих здібностей: ініціативність, самостійність, здібність до подолання інерції мислення, почуття нового і прагнення його пізнати, цілеспрямованість, широта асоціацій, спостережливість, розвиток пам'яті, творче мислення, внутрішня мотивація до творчої діяльності, нетрадиційний особистий світогляд, багата фантазія та інтуїція. Структуру творчих здібностей учнів початкової школи у процесі навчальної діяльності дисертантка розглядає через призму таких компонентів: *мотиваційного, когнітивного, рефлексивного, комунікативного, емоційно-вольового*. Кожен компонент характеризується певними критеріями та показниками.

Здобувачкою обумовлено доцільність у процесі формування творчих здібностей молодших школярів дотримання таких підходів до навчання, як: *компетентнісний, діяльнісний, комунікативний та особистісний*.

М. В. Лук'янчук доведено, що опанування у початкових класах читання і письма відкриває додаткові можливості щодо розвитку граматичного, лексичного й стилістичного аспектів мовлення дитини, розвитку їх комунікативної компетентності. У дисертації розглянуто тлумачення поняття «грамота/грамотність» та специфіка використання цих понять, визначено основні види навчання грамоти, які задекларовані й функціонують у сучасній початковій школі (мовленнєва, математична/числова, комп'ютерна/цифрова, іншомовна, графічна, музична/нотна, образотворча, фінансова, медіа-грамота).

У другому розділі дисертації **«Структура та актуальний стан готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти»** визначено компоненти, критерії, показники, рівні й діагностичні методики готовності майбутніх педагогів до формування творчих здібностей учнів початкової школи.

Здобувачкою розглянуто сутнісні ознаки поняття «готовність», структуру готовності майбутніх учителів та визначено сутність поняття *«готовність майбутніх учителів до формування творчих здібностей учнів початкових класів у процесі навчання грамоти»* як інтегрованої якості, що характеризується єдністю компонентів (ціннісно-мотиваційного, змістово-креативного, процесуально-рефлексивного, особистісно-комунікативного) та характеризує цілі, мотиви діяльності з формування творчих здібностей учнів, володіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, професійною компетентністю формування творчих здібностей учнів у процесі навчання грамоти.

Структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів розглянуто через призму оволодіння майбутніми учителями початкової школи певними компетентностями, а саме *інтегральної, загальною або ключовою, фаховою*.

У дослідженні автором визначено наступні критерії досліджуваного феномена (*мотиваційний, змістовий, творчо-діяльнісний та рефлексивний*). Кожен із критеріїв розкривався і характеризувався автором через ряд показників, що обумовлювали якісну характеристику рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти: *репродуктивний (низький), конструктивний (середній) і творчий (високий)*.

Згідно визначеної структури досліджуваного феномена з метою проведення експериментальної роботи були розроблені й підібрані діагностичні методики, а саме: «Мотивація навчання у виші» Т. Ільїної, методика діагностика наявності у студентів позитивної навчальної мотивації А. Реана та В. Якуніна у модифікації Н. Бадмаєвої, авторська методика усвідомлення майбутніми вчителями важливості формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти, «Анкета для опитування вчителів початкової школи» М. Ковальчук, опитувальник «Самооцінка творчих здібностей» О. Тунік та ін. Констатувальний експеримент проводився на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцького педагогічного коледжу та Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. На цьому етапі до експериментальної діяльності було залучено 288 студентів. Здобувачкою проаналізовано результати констатувального експерименту та доведено, що в переважній більшості студенти на цьому етапі володіли недостатнім рівнем готовності до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти, демонстрували конструктивний та репродуктивний рівні сформованості досліджуваного феномена (40,3%; 44,8% відповідно).

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти»** описано наукові підходи, принципи й умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти, формувальний педагогічний експеримент; проаналізовано ефективність авторської моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти.

Здобувачкою розроблено й охарактеризовано модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей учнів початкових класів у процесі навчання грамоти. До складових цієї моделі віднесено: теоретичні підходи до організації освітнього процесу; сукупність педагогічних умов формувального процесу; зміст, форми, методи й засоби підготовки майбутніх учителів початкової школи, що спрямовані на формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти; компоненти й критерії готовності майбутніх учителів початкової школи до формування творчих здібностей молодших школярів. Основою моделі стали педагогічні умови формування досліджуваного феномена, а саме:

- формування у майбутніх учителів початкових класів особистісного сенсу щодо професійної діяльності й мотивації до розвитку творчих здібностей учнів;
- науково-методичне забезпечення освітнього процесу системою знань і способів діяльності щодо формування творчих здібностей молодших школярів,

активізація пізнавальної діяльності студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

- створення під час навчання рефлексивного середовища;
- оволодіння студентами комунікативними стратегіями для успішної професійної діяльності.

Для проведення формувального етапу експерименту на основі розробленої моделі було залучено 219 студентів, 111 з яких входили до контрольної групи (КГ), а 108 – до експериментальної (ЕГ). Навчання студентів у контрольних групах здійснювалось за традиційною системою навчання.

Експериментальна робота складалася із ряду етапів. Особливого значення для формування досліджуваного феномена, на нашу думку, мали такі етапи як *підготовчий*, що був зорієнтований на формування мотивації студентів до навчання, обраного фаху, розвитку комунікативних навиків, рефлексивної діяльності; *методичний*, де відбувалося вивчення методик викладання навчальних дисциплін у початковій школі; *рефлексивно-результативний*, що передбачав узагальнення власних здобутків майбутніх учителів початкової школи, представлення своїх творчих доробків на студентських науково-практичних конференціях, круглих столах, при написанні студентських наукових робіт, у роботі проблемних груп. Підвищенню самостійності й творчості студентів на різних етапах формувального експерименту сприяли наступні методи і технології навчання: *творчі проекти* (складання та оформлення рекламних проспектів, розробка контенту для веб-сайту, підготовка інтерв'ю тощо), *творчі письмові роботи* (написання газетної статті про педагога-новатора, складання казок для учнів початкових класів тощо), *творча робота з лекційним матеріалом* (віднаходження помилок, заповнення пропусків в опорному конспекті з метою відновлення інформації; висловлення особистого ставлення до почутого; формулювання правил, їх порівняння із прийнятим; складання словника термінів із теми тощо), *використання технічних засобів навчання* (робота з веб-сайтами, перегляд кінофільмів, телепередач, звукозаписів тощо).

Результати педагогічного експерименту засвідчили суттєву відмінність за

рівнями готовності до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти між студентами контрольних й експериментальних груп: репродуктивний рівень у КГ приріст -20, у ЕГ відповідно -30; конструктивний рівень у КГ приріст +12, у ЕГ +11; творчий рівень у КГ приріст +8; у ЕГ +19. Отже, результати формувального експерименту доводять, що більшість студентів експериментальних груп піднялася на творчий рівень готовності до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти. Результативність експериментальної методики роботи також доведена методами математичної статистики – критерієм Пірсона χ^2 .

Висновки дослідження є достатньо обґрунтованими, відповідають завданням дослідження. Виклад матеріалу в дисертації є послідовним, виявляє науковий характер і має прикладне значення. Для тексту дисертації характерними є змістова завершеність, цілісність і зв'язність, вміле апелювання фактами.

Зміст автореферату М. В. Лук'янчук, в основному, ідентичний до основних положень дисертації. Отже, можна з впевненістю стверджувати про уміння здобувача проводити науковий пошук, аналізувати й узагальнювати накопичений матеріал, робити самостійні висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Ураховуючи позитивні сторони дисертаційного дослідження варто зазначити, на мій погляд, наступні зауваження та побажання:

1. У дисертаційному дослідженні значна увага звертається на розгляд методологічних підходів дослідження як у першому (с. 44-52), так і в третьому (с. 145-149) розділах. Вважаємо, що означений матеріал дещо дублює один одного. Більш доречною була б систематизація проблеми вивчення методологічних підходів і виокремлення конкретних із них, що використовуються в дослідженні, в одному параграфі.

2. Здобувачкою в дисертації розглядається структура творчих здібностей учнів (с. 35-37) і структура готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей учнів (с. 91-99). На мою думку, дисертація виграла б, як би було встановлено співвідношення між компонентами означених структур.

3. У параграфі 2.3 дисертаційного дослідження (с. 116-136) наведена діагностика готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти. Зауважуємо, що здобувачці варто було б зацентувати увагу на використанні певних діагностичних методик із метою визначення різних показників досліджуваного феномена. Окрім того, автору потрібно було не лише вказувати назви методик, але й коректно називати їх розробників.

4. Потребує більш детального опису в тексті дисертації методика формувального експерименту з вказанням чіткого переліку форм, методів, технологій розвитку готовності майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти за виокремленими етапами.

5. Дещо вузькою і занадто скороченою у тексті автореферату вбачається характеристика першого розділу, що не висвітлює основні теоретичні положення дисертації.

6. Наявні помилки в оформленні дисертації: в нумерації додатків (Додаток Г; І), використанні недозволених знаків замість дефіса (с. 64-65, 76-77; 97 дисертації), у відсутності сторінок при прямому цитуванні (с. 35; 39; 76) тощо.

Водночас вважаємо, що вказані зауваження і побажання виявляють дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Мар'яни Василівни Лук'янчук.

Висновок. На основі вивчення цієї дисертаційної роботи можна дійти висновку, що дисертація є самостійним і завершеним науковим педагогічним дослідженням. За характером використаного фактичного матеріалу, ступенем його кількісного та якісного аналізу, рівнями новизни й значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики, обґрунтованості висновків дисертація Мар'яни Василівни Лук'янчук **«Підготовка майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти»** відповідає вимогам **«Порядку присудження наукових ступенів»**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №

567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

[Handwritten signature]
Підпис О. І. Шапран

Засвідчую:

Нач. ВР

[Handwritten signature]
С. М. Шемченко